

TÖRTÉNELMI SZEMLÉ

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2019 | 4. SZÁM
LXI. ÉVFOLYAM

B. Halász Éva
A decima et nona az Anjou- és a Zsigmond-korban

Lakatos Bálint
Követek és követségek a Jagelló-korban

Baros-Gyimóthy Eszter
*Özvegy nők és új családjaik egy 18. századi
gömöri mezővárosban*

Erdélyi Gabriella
Esterházy Miklós mint családfő

Deák Ágnes
*Kísérlet a hivatali nyelvhasználat szabályozására
Magyarországon 1865-ben*

Andreas Schmidt-Schweizer
A magyar–német államközi kulturális kapcsolatok (1949–1989)

*A trianoni béke a magyar, román és szlovák
történelmi gondolkodásban*

TARTALOMJEGYZÉK

LXI. évfolyam, 2019. 4. szám

TANULMÁNYOK

- B. Halász Éva** · A *decima et nona* az Anjou- és a Zsigmond-korban 571
- Lakatos Bálint** · A király diplomatái. Követek és követségek a Jagelló-korban (1490–1526) 593
- Mikó Gábor** · Oláh Miklós formuláskönyve. Bevezető tanulmány egy készülő kiadáshoz 617
- Baros-Gyimóthy Eszter Márta** · Özvegy nők és új családjaik egy 18. századi gömöri mezővárosban 633
- Erdélyi Gabriella** · Esterházy Miklós mint családfő: utódlás és érzelmek egy 17. századi arisztokrata dinasztiában és mozaikcsaládban 657
- Deák Ágnes** · Kísérlet a hivatali nyelvhasználat szabályozására Magyarországon 1865-ben 681
- Andreas Schmidt-Schweizer** · A hidegháború és a német kérdés ütközőzónájában. A Magyar Népköztársaság és a két német állam közti kulturális kapcsolatok (1949–1989) 703
- Zahorán Csaba** · „Addig a békesség, míg szomszéd akarja” Trianon és a magyar-szomszéd viszony napjainkban 731
- Marius Diaconescu** · A „teljes nemzeti szabadság” az 1918. december elsejei gyulafehérvári határozatban 745
- Ondrej Ficeri** · Vállalni a felelősséget Trianonért 763
- Romsics Gergely – Zahorán Csaba** · Útkereső történések. Megjegyzések egy lezáratlan eszmecsere naplójára 777

VÁLLALNI A FELELŐSSÉGET TRIANONÉRT

ONDREJ FICERI

TO TAKE THE RESPONSIBILITY FOR TRIANON

The paper of Ondrej Ficeri draws attention to some changes that have been observable in Slovak historiography with regard to the Trianon problem, on the example of some recently published works. On the other hand, it emphasises that, compared to this progress, Hungarian historiography and publicity still lack any public acknowledgement of responsibility for the dissolution of historical Hungary, and the tradition there that treats that multiethnic kingdom as basically a Hungarian state is still much too strong.

Keywords: Slovak and Hungarian historiography, breakdown of historical Hungary, responsibility, Trianon

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlására és a romjain megalakuló nemzetállamok létrejöttére emlékező 2018-as – százéves – évforduló elkerülhetetlenül arra készítette a közép-európai nemzeti közösségek jelenlegi értelmiségi és politikai elitjeit, hogy újr gondolják mesternarratíváikat, és reflektáljanak az első világháborút követő és a két háború közötti történeti fejlemények sikereire, kudarcaira és árnyalataira. Ha vetünk egy pillantást a számos, sok tekintetben nagyszabású csehországi, szlovákiai vagy romániai centenáriumi ünnepségre, és összehasonlítjuk őket a mostanában Magyarországon és Ausztriában a Habsburg Birodalom örökségéről megrendezett nosztalgikus tudományos konferenciákkal,¹ a két emlékezetkultúra – a győzelem és a vereség kultúrája – nyilvánvaló szembeállításából arra következtethetünk, hogy az első világháborút és következményeit egy évszázad elmúltával is instrumentalizálják, és alig változott valami a „győztesek vs. vesztesek” viszonylatban.

Mérvadó, neves történészek már számtalanszor megpróbálták összhangba hozni az antagonisztikus nemzeti narratívákat az egymással konfliktusban álló nemzeti közösségek kibékítése érdekében. Ezért a Magyarország és a szomszédos országok Trianon-ügyeiről szóló rövid esszém első részében rá szeretnék mutatni néhány, az utóbbi évtized szlová-

Ondrej Ficeri, PhD, tudományos munkatárs, Szlovák Tudományos Akadémia, Társadalomtudományi és Pszichológiai Központ [Kassa, Szlovákia].

¹ Lásd pl. a következő konferenciákat: *Why History Matters. Lessons of the Habsburg Monarchy for the EU and Lessons of 1918 for World Order.* Diplomatische Akademie Wien. Wien, 2018. november 13.; *A Patchwork Family. Central European Nations and the Austro-Hungary Empire.* Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest, 2018. október 4–5.

kiai történetírásában megfigyelhető jelenségre. Írásom második felében – reflektálva arra az általános szkepszisre, amely a téma szlovák szakemberei körében bármilyen megbékélési kísérletet övez – felhívnam a figyelmet a felelősségvállalás szükségességére mindazzal kapcsolatban, ami száz éve történt, vagyis Trianonért, mégpedig mind a „győztesek”, mind a „vesztesek” részéről.

Az utóbbi évtizedben három nagy hatású szöveg került ki a szlovák történészek műhelyéből, amelyek komolyan megkérdőjelezték a Trianonnal kapcsolatos hagyományos szlovák nemzeti kánont, és ekképp akár „revizionista” írásoknak is tekinthetjük őket.

Az első az Eperjesi Egyetemen dolgozó Kónya Péter vezetése alatt írt, 2013-ban megjelent szintézis, *A Magyar Királyság története* [Dejiny Uhorska].² Kónya szövege sok, a mainstream magyar történetírásra jellemző diszkurzív toposzt és értelmezési keretet alkalmaz – nemcsak azért, mert személyesen is a történelmi Magyarország csodálója, hanem azért is, mivel a szintézis alapját alkotó szakirodalom zöme magyar eredetű munkákból áll. Alább – a teljesség igénye nélkül – néhány példán keresztül érzékeltetem a könyv „revizionizmusát”:

1. Beneš és Masarykot olyan manipulátoroknak tartja, akik „nem egészen objektív információkat mutattak be a történelmi Magyarországról” a nemzetközi értelmi-ségi nyilvánosság előtt.
2. Elveti azt a tézist, amely szerint a történelmi Magyarország a „népek börtöne” lett volna.
3. Rámutat, hogy a cseh eliteknek a közös csehszlovák állam megteremtésére irányuló törekvéseit inkább közönyösen fogadta a szlovák közeg.

Végeredményben a mű elsősorban arra tesz kísérletet, hogy rehabilitálja ennek az államilakulatnak a létezését és közel ezeréves történetét a mai szlovák köztudatban. Kónya szerint ugyanis biztosította azt a geopolitikai teret, amely lehetővé tette a kölcsönös együvé tartozás, az itt élők és leszármazottaik közös kulturális mintáinak és világnézetének a kialakulását. Noha Kónya művét a konzervatív elbeszélő módszer jellemzi, mellőzve bárminemű elméleti alátámasztást, a birodalmi és koloniális – a „posztkoloniális” fordulatot is beleértve – kutatási irányokra való reflexiót, tisztán megfogalmazott és átadni kívánt üzenete a „New Imperial History”-val rokonítható történelmi műfajba sorolja.³

A Szlovákiában az utóbbi évtized során megjelent másik két fontos, a nemzeti diszkurzusok meghaladásának módszertani lehetőségeit vizsgáló szöveg közül az első *A történelmi Magyarország felbomlása és a trianoni békeszerződés – emlékezetpolitikák Szlovákiában és Magyarországon* [Rozpad Uhorska a trianonská mierová zmluva: k politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku] című, 2013-ban megjelent kötet, amelyet Miroslav Michela és

² Peter Kónya: *Dejiny Uhorska 1000 – 1918*. Ed. Peter Kónya. Prešov, 2013. Magyar nyelvű ismertetést lásd Bíró Lukovics Anikó: Kónya Péter (társszerzőkkel): A Magyar Királyság története a honfoglalástól Trianonig. *Klíó* (2014) /4. sz. 3–8.

³ Ilya Gerasimov – Serguei Glebov – Alexander Kaplunovski – Marina Mogilner – Alexander Semyonov: In Search of a New Imperial History. *Ab Imperio* 1 (2005) 33–56.

Vörös László szerkesztett.⁴ A munka szlovák és magyar társadalomtudósok írásait tartalmazza, és bár kiérezhető belőlük a kölcsönös empátia, ennek ellenére mégis túlsúlyban van az a Vörös László által szavakba öntött általános szkepszis, hogy a két nemzeti történetírás közötti vitás kérdések összebékítésének elsődleges akadályát a két nemzeti közösség történeti tudatának kölcsönösen inkompatibilis „igazságai”, illetve azok rendszerei alkotják.

2016-ban jelent meg a második, véleményem szerint egyszerre fontos és úttörő szöveg Miroslav Michela tollából, amely magyar nyelven *Trianon labirintusaiban: történelem, emlékezetpolitika és párhuzamos történetek Szlovákiában és Magyarországon* címmel olvasható.⁵ Ezt a kötetet egy olyan sikeres régészeti kísérletnek tartom – foucault-i értelemben –, amely a szlovák és magyar „igazságok”, „igazságrendszerek” antagonizmusainak feltárására irányul. A szerző újranyit egy sor elvi, alapvető tézist – szembemelve a klasszikus szlovák nemzeti narratívával –, amelyeket a szlovák történészek még nem fogalmaztak meg ilyen kompakt formában. Ebben a kontextusban Michela állításait hasznosnak tartják magyar részről – vagy, megfelelőbb kifejezéssel, egyfajta elégtételnek, még ha az csak egy egyéni kezdeményezés is. Michela talán legjelentősebb tézisei az alábbiak:

1. A szerző elismeri, hogy a felekezeti, értelmiségi és területi szempontból egyaránt megosztott szlovák társadalmon belül a szlovák nemzetiesítő projekt ágensei a 19–20. század fordulóján nem voltak sokan, és nem volt részük egyhangú támogatásban (hasonlóan, mint ahogy Kónya is állította).
2. Az új államhatároknak az első világháború után történő kijelölése során nem tartották teljesen tiszteletben a nemzetek önrendelkezésének jogát. Ekképp, az etnikai elvű határmegállapítás tekintetében a szerző gyakorlatilag elismeri a trianoni békeszerződés igazságtalanságát.
3. Több százezer magyar került az újonnan megalapított Csehszlovákia határai közé, akiket ezt követően túszként kezeltek – használtak ki – a csehszlovák elitek. A hatóságok azt feltételezték, hogy a magyarok többsége (az ún. „elmagyarosított szlovákok”) disszimilálható.
4. A „nemzeti” terület kisajátítása a csehszlovák elitek által 1918 után azonos volt azzal, ahogy a magyar elitek 1918 előtt kisajátították a történelmi Magyarország területét.

Ahogy látható, az utóbbi évtizedben a szlovák történetírás részéről jelentős, véleményem szerint precedens nélküli előrelépés történt a magyar trauma sérelmeinek megér-

⁴ *Rozpad Uhorska a trianonská mierová zmluva: k politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku*. Ed. Miroslav Michela – Ladislav Vörös. Bratislava, 2013. Recenzióját lásd Bajcsi Ildikó: Miroslav Michela – László Vörös a kol. *Rozpad Uhorska a trianonská mierová zmluva. K politikám pamäti na Slovensku a v Maďarsku* [Magyarország felbomlása és a trianoni békeszerződés. Emlékezetpolitikák Szlovákiában és Magyarországon]. Bratislava, 2013. 336 p. *Kor/ridor* (2014) 3. sz. 71–75., Zahorán Csaba: Trianonról újra és újra. *Regio* 25 (2017) 1. sz. 166–174.

⁵ Miroslav Michela: *Trianon labirintusaiban: történelem, emlékezetpolitika és párhuzamos történetek Szlovákiában és Magyarországon*. Békéscsaba–Bp., 2016. Recenziót lásd Bencsik Péter: Trianon labirintusaiban. *Múltunk* 62 (2017) 1. sz. 254–264.

tése irányában.⁶ A Vörös László által megfogalmazott szkepszis azonban erősebb, ami érthető, ha számításba vesszük, hogy ezek a „revizionista” szövegek – bár fontosak – néhány egyén alkotásai, és pillanatnyilag még nehezen lehet megbecsülni hatásukat a hazai intézményesített történeti tudatra és a magyar értelmiségi diskurzusra.

Még nagyobb törést jelentett a szlovák–magyar megbékélési folyamatra nézve a Szlovák–Magyar Történész Vegyes Bizottság szervezésében, Štefan Šutaj és Szarka László vezetése alatt készülő „közös magyar–szlovák történelemkönyv” kudarca. Annak ellenére, hogy ennek az egyedülálló és ígéretes kísérletnek a kudarca több strukturális okkal is magyarázható, a leglényegesebb a két fél véleménykülönbsége volt a már kiosztott szövegek végső verziói kapcsán.⁷

Ugyanakkor a Trianon-diskurzust a magyarországi társadalomtudományok kontextusában kutató egyik jelentős szakember, Zahorán Csaba azt a kérdést teszi fel – a 2018. szeptemberi Trianon-workshopra írt vitaindító írásában⁸ –, hogy vajon össze lehet-e állítani egy, a nemzeti narratívákat meghaladó, nemzetek feletti nagy narratívát. E tekintetben jogos kérdésnek tűnik, hogy egyáltalán működőképes lehet-e egy ilyen narratíva. Ki lenne egy ilyen nemzetek feletti narratíva célcsoportja, a tudósok? Mivel a nemzeti történelem nagy valószínűséggel a jövőben is központi jelentőségű marad az oktatásban, egy narratíva akkor tud működni és tölti be funkcióját, ha a tömegekhez szól, és őket mozgósítja. Ennek következtében nem osztom Egry Gábor meglehetősen optimista nézetét, aki úgy véli, hogy a „nem hivatalos történetírás” (beleértve a nemzetek feletti narratívát is), előbb vagy utóbb felül fogja írni a „hivatalosat”.⁹ Szerintem ehelyett a történészeknek meg kellene javítaniuk a jelenleg működő nemzeti narratívákba ágyazott, a 19–20. századi etnocentrizmus által deformált, hibás kódokat.

Alapjában véve az én javaslatom nem esik olyan messze attól, amit Zahorán Csaba is javasolt. A különbség abban rejlik, hogy szerintem „alulról felfelé” kellene újra felépíteni a narratívákat – a hivatalos emlékezetpolitika segítségével, a történelempolitika részeként –, hogy azok ténylegesen is gyökeret verhessenek a befolyásolni kívánt közgondolkodásban.

⁶ Elnézést kérek azoktól a társadalomtudósoktól, akik szerint a trauma kifejezést nem kellene használni tudományos szövegekben. Meg kell vallanom, hogy ez a szöveg egyszerűen azért reprodukálja a traumatikus szemléletet/traumát, mert ha én magyar lennék, Trianont traumának tartanám. És még szlovákként is úgy vélem, hogy egy ilyen kiterjedésű területi veszteséget akármilyen nemzeti közösség tagjainak többsége katasztrófaként élne meg. Ugyanakkor egyetértek azzal, hogy egy nemzeti közösség egyes tagjainak nem kell osztozniuk a „nemzeti” sérelmekben. Lásd Kovács Éva: Trianon traumatikus emlékezetéről. *Limes* 4 (2010) 7–17.

⁷ A szlovák történészeknek sikerült önállóan és tüntetőleg kiadniuk a szövegeiket egy világnyelven, így azok nemzetközi szinten is olvashatók: *Key Issues of Slovak and Hungarian History. A View of Slovak Historians*. Ed. Štefan Šutaj. Prešov, 2011.

⁸ Csaba Zahorán: “Trianon” and Hungarian Relations with Neighbouring States in the Present. A draft paper: Trianon Workshop. Bp., September 2018.

⁹ Gábor Egry: Towards a Social History of Trianon and its Aftermath. In: *Forum Geschichtskulturen.*; Hungary, The “Trianon” – Debate in the Hungarian left-liberal weekly *Élet és Irodalom*. <http://www.imre-kerteszkolleg.unijena.de/index.php?id=213&l=1>. (Legutóbbi megtekintés: 2012. április 18.)

Ezért hadd reagáljak Zahorán Csaba elgondolkodtató írására, egyetértve mindennel, amit átfogó kritikájában a szomszédos történetírásokról megfogalmazott, felróva nekik az empátia hiányát és többszörös kudarcukat a multiperspektivikus megközelítés terén. Tény, hogy a fősodorba tartozó szlovák történészek többsége és a szlovák nemzeti közösség mint olyan egyaránt nem tanult semmit azokból a hibákból, amelyeket a múltban a magyar vezetők elkövettek. Továbbra is reprodukálják a „többségi Trianon-szindrómát” – ahogy azt Zahorán Csaba találóan elnevezte –, értve ez alatt olyan etnocentrikus axiómákat, hogy például az összes Szlovákiában élő ember szlovák, a Romániában élők románok stb. Ez a szindróma megnyilvánul a többségi népeség mindennapi, rutinszerű cselekedeteiben is, de a leglátványosabban a politikai kultúrában jelenik meg. Megdöbbenő, ahogy a szlovák és román politikai elitek és a szlovák és román nyilvánosság nagyobb része vonakodik elismerni Koszovó függetlenségét, csak mert attól félnek, hogy a dél-szlovákiai és erdélyi magyarok először autonómiát követelnek, illetve a következő lépésben elszakadnak és Magyarországhoz csatlakoznak.¹⁰ Ugyanez mondható el a katalán esetről is, amikor a szlovákok többsége attól tart, hogy a hatására keletkező területi szeparatizmus hulláma érinteni fogja Szlovákia területi integritását is, Dél-Szlovákia, a „szlovák dél” pedig odaveszhet. A közösségi médiában zajló számos vitából arra következtethetünk, hogy a szlovák vitázók túlnyomó többsége jelenleg azt a – véleményem szerint álszent – álláspontot osztja, hogy a katalánok megsértik Spanyolország törvényeit, és fel kellene hagyniuk szeparatista tevékenységükkel –, miközben alig száz év telt el azóta, hogy a szlovákok hasonló, sőt még sokkal rosszabb helyzetben voltak a Magyar Királyságon belül, mint amilyenben most a katalánok vannak a Spanyol Királyságban.

Másrészről úgy tűnik, hogy Zahorán Csaba szemlátomást nem képes felismerni, hogy a szomszédos történetírásokra irányuló összes bírálata tulajdonképpen – viszont – a magyar történészekre is alkalmazható. Például ha azt kérdezi, vajon a Habsburg Birodalmat meg lehetett volna-e reformálni, és ha igen, akkor a felbomlása egy harmonikus fejlődési folyamatot szakított hirtelen meg, akkor azt az ellenvetést kell felhoznom, hogy ez a folyamat távolról sem harmonikus, hanem valójában traumatikus volt. A „traumatikus” alighanem a legmegfelelőbb jelző, amely – történeti távlatban – kifejezi a szlovák–magyar interetnikus együttélés általános minőségét egy államalakulaton belül, ahogy az a szlovák intézményesített történeti tudatban is reprodukálódik. Ha a Trianon-trauma kulcsfontosságú referenciapont a magyar mesternarratívában és kollektív emlékezetben, akkor minden magyar történeti tudatába egyúttal annak is be kellene kerülnie, hogy egy olyan kulturális trauma, amely a magyar politikai elitek által a dualizmus alatt folytatott és potenciálisan „nemzetgyilkossághoz” („nationcide”) vezető politikából táplálkozik, része a szlovák és a román nemzeti narratíváknak is. Ha elfogadják ezt a tényt, a magyar nemzetiségű emberek talán képesek lesznek jobban megérteni a Trianon-trauma társadalmi és

¹⁰ Vö. Zsuzsa Csergő: Kosovo and the Framing of Non-Secessionist Self-Government Claims in Romania. *Europe-Asia Studies* 65 (2013) 889–911.; Katarína Lezová: The Notion of Kosovo as a Precedent and the Impact of the Hungarian Minority Issue on Slovakia’s Policy towards Kosovo’s Independence. *Europe-Asia Studies* 65 (2013) 965–991.

kulturális célját, különösen pedig annak „jóvátételi” dimenzióját. Magyarán: Trianon nem *ex nihilo* történt, nem a semmiből következett be.

Ez egészen más értelmezési keretbe helyezi a Trianon-traumát, olyanba, amely teljesen ellentétes a magyar köztudatban hagyományosan, mindmáig működő interpretációkkal. Amit én a magyar nemzeti narratíva legproblematisabb sajátosságának látok, az az áldozatszindrómája, vagyis bárminemű felelősség elutasítása Trianon miatt. A helyett, hogy folyamatosan más országokat és nemzeteket vádolnának saját tragédiájukért, a magyar politikai és értelmiségi elitek – kisszámú, figyelemre méltó kivételt (pl. Jászi Oszkárt, Bibó Istvánt, Kovács Évát) leszámítva – nem akarták, és nem akarják elismerni, hogy a Magyar Királyság felbomlásának felelőssége tulajdonképpen az ő saját politikai hibáikban, kudarcaikban keresendő. Jelen írásom fő állítása az, hogy a magyar politikai elitek¹¹ kudarcot vallottak egy olyan kiterjedt területű államalakulat kormányzásában, mint amilyen a Magyar Királyság volt. Így azt kérem a magyar történészekről, hogy „történelmiesítsék” Trianont. Egy olyan megközelítést javaslak, amely magába foglalná a hosszabb távú történelmi összefüggéseket is, mivel lehetetlen megérteni a Trianon-komplexust, ha csak a Trianont megelőző két utolsó évszázadra koncentrálunk. Ez a megközelítés ugyanis hiányos és kontraproduktív. Valójában a történelmi Magyarország múltjában egy sor, Trianonhoz kapcsolódó strukturális előfeltétel található. A Trianon-komplexust tehát nemcsak a legújabb kori történelemmel foglalkozó történészeknek kellene kutatnia, hanem a középkort és kora újkort vizsgálókat is be kellene vonni.

Ha arra vagyunk kíváncsiak, Trianon miért jelent ma ilyen traumát a magyarok túlnyomó többsége számára, vissza kell mennünk az időben egészen a magyar állam kezdetéig, és be kell azonosítani azokat a sajátosságait és történelmi fejlődésének további, egyedi alakulását, amelyek megkülönböztetik a többi középkori államalakulattól és azok „normális”, nem traumatikus vagy nem „eltérített” fejlődésétől. Akár még „magyar Sonderwegnek” is nevezhetnénk ezt az elméleti törekvést.¹² A továbbiakban a magyar elitek négy súlyos kudarcára szeretnék rámutatni, amelyeket azok a történelmi Magyarország létezésének évszázadai során követtek el, és amelyek közvetlenül kapcsolódnak Trianonhoz.

Első kudarc – a saját ország benépesítésének elmulasztása

Az az igazság, hogy bár a magyar politikai elitek sikeresen alapítottak meg egy keresztény királyságot, kudarcot vallottak a terjedelmes, kisajátított vagy elfoglalt területek saját, domináns etnikai csoportjukkal történő benépesítésében (kivéve a Székelyföldet). Erre

¹¹ Jelen szövegben a „magyar elitek” kifejezést azokra a személyekre értem, egyfajta kollektív megnevezésként, akik részt vettek Magyarország kormányzásában, vagy bármilyen szempontból szerepet játszottak a magyar államiség megszervezésében vagy ideológiai megalapozásában. Az elitek fogalmának elméletéről és definíciójáról lásd még Barbara Wasner: *Eliten in Europa. Einführung in Theorien, Konzepte und Befunde*. Wiesbaden, 2004.

¹² A *Sonderweg* fogalmát – analogikusan – a németországi demokrácia késő 19. századi és kora 20. századi fejlődésének sajátos vonásait beazonosító történetírásból „kölcsonöztem” és használom.

azt az ellenvetést lehetne felhozni, hogy sok középkori királyságot jellemzett az etnikai heterogenitás, többségük azonban a későbbiekben részben sikerrel telepítette be a periferikus területeket a domináns, uralkodó etnikai csoporttal, vagy legalább korán és sikeresen asszimilálta az ott élő, nem domináns etnikai csoportokat (lásd például a szláv területeken zajló német *Ostsiedlung*ot vagy Írország angol gyarmatosítását, a *Plantation*¹³ – az utóbbira még később visszatérek). Ez Magyarországon nem történt meg. Noha a magyar történészek azt állítják, hogy az etnikai magyarok aránya az 1526 előtti történelmi Magyarországon elérhette a 60-80%-ot,¹⁴ amit a szlovák és román tudósoknak is el kellene fogadniuk, tény, hogy a magyarok nem voltak képesek, pontosabban mondva nem is szándékozták benépesíteni a hegyes határvidékeket.¹⁵ Ezek a nem domináns etnikai csoportok etnikailag kompakt otthonaivá váltak, amelyekből így a nemzetépítés folyamán saját nemzeti emlékezetük emblematikus helyei lettek.¹⁶

Második kudarc – a saját ország területi integritásának elvesztése

A magyar elitek nemcsak hogy képtelenek voltak benépesíteni a meghódított ország nagy, összefüggően nem magyar részeit, hanem abban is kudarcot vallottak, hogy megőrizték saját országuk területi integritását a 16. század elején. Elszalasztották az egyetlen esélyt arra, hogy a szárazföldi nagyhatalmakkal egy szinten álló, versenyképes birodalmat hozzanak létre, amely képes lett volna társadalmi standardizációra és homogenizációra, amely az Anjouk és Hunyadi Mátyás alatt megkezdődött. Mi több, a magyar elitek maguk is egy fejlődőképesebb szomszédos államalakulat – az Osztrák Főhercegség – centralizáló és „gyarmatosító” politikájának tárgyává váltak (később ebből alakult ki a Habsburg Birodalom). Ez a fejlemény jelentős mértékben aláásta vagy egyenesen delegitimálta az etnikai magyar elitek kizárólagos pozícióját a szétszakadt királyság maradék részein, akár a

¹³ *Conquest and Union. Fashioning a British State, 1485–1725*. Ed. Steven G. Ellis – Sarah Barber. London – New York, 1995.

¹⁴ Összefoglalja Für Lajos: *Magyar sors a Kárpát-medencében. Népesedésünk évszázadai 896–2000*. Bp., 2001. 84–90.

¹⁵ A kompakt magyar szállásterület északi határa – Kniezsa István szerint – a mai Szlovákia északnyugati részének sík vidéki térségében Appony [Oponice] községig ért. Kelet-Szlovákiában a magyarok jelentősebb mértékben a Kassai-medencében nyertek teret, kialakítva egy nyúlványt Sáros középő részéig (Eperjes környéke). Branislav Varsik szlovák történész is elismeri ennek a telepes népességnek a meglétét, amely a Buda–Krakkó kereskedelmi útvonalat védte, de Kniezsától eltérően, aki szerint a magyarok már a 10. század óta jelen voltak itt, Varsik csak a 13. századra teszi a megtelepedésüket. Mindenesetre mindkét konkurens szakmai közösség képviselői egyetértenek abban, hogy ez a Kassai-medence északi részén található magyar népesség a történelmi Magyarország szétesése, a török és kuruc háborúk, valamint a későbbi, 16–17. századi demográfiai változások következtében eltűnt. Lásd Kniezsa István: *Adalékok a magyar-szlovák nyelvhatár történetéhez*. Bp., 1941. 1–60.; Branislav Varsik: *Osídlenie Košickej kotliny*. I–III. Bratislava, 1964–1977. I. 96–120. A mai Románia területén élő magyar népesség vonatkozásában erre Ioan-Aurel Pop szolgál kiváló magyarázattal, lásd Ioan-Aurel Pop: *“De minibus Valachorum scismaticorum...” Romanians and Power in the Medieval Kingdom of Hungary. The Thirteenth to Fourteenth Centuries*. Frankfurt am Main, 2013. (Eastern and Central European Studies) 57–86.

¹⁶ Cornelia Bodea – Virgil Cădea: *Transylvania in the History of the Romanians*. New York, 1982.; Dušan Škvarna: *Začiatky moderných slovenských symbolov*. Banská Bystrica, 2004.

Magyar Királyságban („Királyi Magyarországon”), akár az Erdélyi Fejedelemségben. Épp ebben a kora újkori időszakban például számos szlovák nyelvű értelmiségi jelölte meg és sajtótította ki – terminológiai értelemben – a megmaradt Magyar Királyságnak azt a területét, amelynek a legnagyobb központi részét kompakt szlovák nyelvű népesség lakta, és irodalmi műveikben, valamint elbeszélő forrásaikban addig nem létező – *Slavonia nostra* vagy egyenesen a „Szlovák föld” – elnevezésekkel illették.¹⁷ Együttal elvetették az addigi magyar államjogi ideológia (Anonymus, Kézai Simon, Thuróczi János) ún. „hódítási elméletét”¹⁸ is, amely a magyar nemesség hatalmi kizárólagosságát volt hivatva legitimálni a magyar állam nem magyar etnikai csoportjai fölött. Azt az elméletet szegezték ellene, amely szerint az őshonos szláv törzsek vendégként fogadták be a magyarokat a Kárpát-medencébe. Ennek a historiográfiai koncepciónak a *natio Slavonica* – és más, nem magyar etnikai csoportok – egyenrangú részesedését kellett legitimálni az ország igazgatásában (Peter Révai, Ján Baltazár Magin).¹⁹ Mivel az első modern magyarországi egyetemek a kompakt magyar etnikai szállásterületen kívül jöttek létre (Nagyszombatban, Kassán), a 17. és a 18. században megnőtt a szlovák etnikai származású tudósok aránya a magyarországi történetírásán belül, akik a szlovákokat a magyar állam társalapítóinak tartották (Timon Sámuel [Samuel Timon], Bél Mátyás [Matej Bel]).²⁰

A terjedelmes multietnikus ország rossz – kora újkori – irányítása révén, illetve annak következtében, hogy a megmaradt Magyarországon és Erdélyen belül a nem magyar népesség volt számbeli túlsúlyban, a meggyengült magyar elitek eljátszották annak a jogát, hogy igényt támaszthassanak az etnikai és a politikai határ összhangba hozására, amire szinte az összes korabeli „nemzeti monarchiában” sor került (lásd például a spanyolországi katalánellenességet²¹ vagy Oliver Cromwell ír politikáját²²). Mi több, talán a latinok mint hivatalos nyelvnek egészen 1844-ig történő használata illusztrálja a legjobban a magyar *Sonderweg*et a többi „nemzeti” monarchiához képest, amelyekben már a 15. század óta kezdték bevezetni a nemzeti nyelveket (a kasztíliait, angolt, franciát, lengyelt, csehét – a cseh 1627-ben elveszítette domináns pozícióját, amikor a német nyelv egyenjogú státuszt kapott) mint a kulturális hegemonia eszközeit.

Itt szükséges kiemelni, hogy a magyar történészek nem ismerik el a királyság 16. századi részekre szakadásának alapvető fontosságát a nem domináns etnikai csoportok sokoldalú kulturális fejlődése vonatkozásában. A magyar történetírásban általában véve elhanyagolják, periferikusan kezelik ezt a témát. Például Kontler László ugyan azt írja, hogy a „maga teljes intenzitásával a nemzeti ébredés korszakában kibontakozó magyarországi nemzetiségi kérdés okai épp a magyar hanyatlás évszázadában alakultak ki”, de ezeket az „okokat” egyáltalán nem fejt ki (talán a témával kapcsolatos releváns magyar nyelvű

¹⁷ Pavel Horváth: Slovenská národnosť v 16. a 17. storočí. *Historický časopis* 28 (1980) 364–380.

¹⁸ A szlovák történetírásban „leigázási” vagy „alávetési elméletként” használatos kifejezés [„podmaniteľská teória”] – Z. Cs.

¹⁹ Pavel Horváth: Počiatky slovenskej historiografie. *Historický časopis* 30 (1982) 859–877.

²⁰ Pavel Horváth: Slovenská historiografia v období pred národným obrodením, 2. časť. *Historický časopis* 31 (1983) 231–250.

²¹ Vö. Francesco Ferrer: *Catalanofòbia. El pensament anticatalà a través de la Història*. Barcelona, 2000.

²² Vö. Nicholas P. Canny: *Making Ireland British 1580–1650*. Oxford, 2001.

szakirodalom csekély mennyisége miatt). Ez paradoxnak tűnik annak tükrében, hogy milyen jelentős szerepet játszottak ezek az okok a későbbi, Trianonban kicsúcsosodó nacionalista feszültségekben.²³ A magyar történészeknek a korszak nem domináns etnikumaira vonatkozó ismeretei a magyarországi „nemzetiségek” demográfiai növekedésére és területi elterjedésére szorítkoznak,²⁴ és implicite olyan közösségekként ábrázolják őket, amelyek nem rendelkeznek saját, innovatív államjogi ideológiákat és politikai törekvéseket megfogalmazó értelmiségi elitekkel. A kora újkornak ugyanis ez volt az a meghatározó időszaka, amikor megkezdődött az egyes etnikai csoportok – akár szlovákok, akár románok – önidentifikációja, ezt a folyamatot pedig egészen a 19. század második harmadáig nem akadályozta semmilyen felsőbb hatalom a homogenizációs politika különféle eszközeivel. Ez az időszak bőséges lehetőségeket biztosított a szlovák és román politikai és kulturális aktivizmus számára a királyság nem megszállt területeinek különféle struktúráiban: például a többségben lévő, szlovákul beszélő polgároknak számos felső-magyarországi város önkormányzati testületében,²⁵ a szlovák nyelvű nemességnek a megyegyűléseken²⁶ és a szlovákul beszélő papságnak az egyháztanácsokban – különösen az evangélikus konzisztóriumokban –, amelyek a 19. században a szlovák nacionalisták valóságos keltetőivé váltak.²⁷ Ami az evangélikus egyházat illeti, már az a körülmény, hogy a magyar állami hatóságok csak 1894-ben érték el²⁸ – az evangélikus egyházkerületek kiterjedésének átszervezésével –, hogy az etnikai magyar elem az összes kerületben túlsúlyba kerüljön a szlovákkal szemben, jól mutatja, milyen megkésett volt az etnikai és kulturális homogenizáció folyamata a történelmi Magyarországon. Arról nem is beszélve, hogy az eredeti – a magyarok aránya szempontjából kedvezőtlen – kerületi beosztás az ország 16. századi megosztottságának következménye volt.

Hasonlóképpen, Vitéz Mihály havasalföldi fejedelem sohasem foglalhatta volna el az Erdélyi Fejedelemséget – ami pedig elsődleges jelentőséggel bír a román nemzeti narratívában, történelmileg is alátámasztva az 1918-as egyesülés legitimitását²⁹ –, ha a magyar

²³ László Kontler: *Dějiny Maďarska*. Praha, 2001. 150.

²⁴ Romsics Ignác: *Magyarország története*. Bp., 2010. 444–450., 459–469.

²⁵ Az értelmiségi városi közegek jelentőségét a szlovák nemzetépítésben Eva Kowalská elemezte: *Problémy mestského sveta. Mestá a ich význam na prahu národného hnutia Slovákov*. In: *Sondy do slovenských dejín v dlhom 19. storočí*. Ed. Dušan Kováč. Bratislava, 2013. 30–40.

²⁶ Demmel József: *Magyar haza, szlovák nemzet: alkotmányos szlovák politikai törekvések Magyarországon (1860–1872)*. Békéscsaba, 2016.; Demmel József: *Pánszlávok a kastélyban: Justh József és a szlovák nyelvű magyar nemesség elfeledett története*. Pozsony, 2014.; Branislav Varsík: *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemanstva*. Bratislava, 1983.

²⁷ A kérdéskörnek jelentős a szlovák szakirodalma, lásd a következő, többkötetes munkát: *Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry*. I–III. Ed. Pavel Uhorskai et al. Liptovský Mikuláš, 1997–2002. A szlovák történetírás „evangélikus” hagyományáról bővebben lásd Adam Hudek: *Význam evanjelictva v slovenských národných dejinách v diele Samuela Štefana Osuského*. In: *Sláva šľachetným II. Evanjelická cirkev a. v. a politika v 20. storočí*. Ed. Ján Juráš. Liptovský Mikuláš, 2012. 112–123. Analógiával szolgálhat az ortodox és a román görögkatolikus egyház szerepe a román nemzetépítésben, lásd Keith Hitchins: *A Nation Discovered: Romanian Intellectuals in Transylvania and the Idea of Nation 1700/1848*. Bucharest, 1999.; Liviu Maior: *In the Empire. Habsburgs and Romanians. From Dynastic Loyalty to National Identity*. Cluj-Napoca, 2008.

²⁸ Miriam Viršínská: *Evanjelická cirkev a. v. v Uhorsku a Slováci v druhej polovici 19. storočia*. Martin, 2011. 201–209.

²⁹ Lucian Boia: *Történelem és mítosz a román köztudatban*. Kolozsvár, 1999. 23–28.

elitek nem vallottak volna kudarcot az ország integritásának helyreállításában a 16. század folyamán.

Harmadik kudarc – a nem domináns etnikai csoportok asszimilálásának elmulasztása

A történelmi Magyarország félgymarmati státusza a Habsburg Birodalmon belül lehetővé tette a nem domináns etnikai csoportoknak, hogy modern nemzetekké váljanak, így a magyar elitek bármilyen későbbi kísérletei, hogy visszaállítsák a kora újkorban kialakult status quót – akár 1848-ban, akár 1867-ben – kontraproduktívnak bizonyultak, és kudarcra voltak ítélve, amit még egyes magyar történészek is felismertek.³⁰

A dualista nemzetiségi politika kontraproduktivitása alatt azt értem, hogy a magyar elitek képtelenek voltak elismerni és tiszteletben tartani a nem domináns etnikai csoportok nemzetté válását, és nem biztosították számukra a követelt területi autonómiát. Ez a körülmény épp Trianon kapcsán válik kulcsfontosságúvá: ha a magyar elitek a nemzetiségi kérdés komplex megoldásaként autonóm területeket hoztak volna létre, ezek az önkormányzattal rendelkező közigazgatási egységek nem lettek volna ilyen „nagyvonalúan” kibővítve a kompakt magyar szállásterületek rovására, ahogy az az utódállamok jelenlegi, az 1920-as trianoni békeszerződésben megállapított határai esetében történt. Ha a békeidőben meghúztak volna belső, az etnikai határokat követő közigazgatási határokat, ezeket nagy valószínűséggel a nagyhatalmak is tiszteletben tartották volna az ország erőszakos felosztásakor is (amire 1918–1920 között sor került).

Negyedik kudarc – a nem asszimilált hazai ellenelitekkel való kiegyezés elmulasztása

A magyar elitek két lehetőség között választhattak abbéli törekvésükben, hogy felépítsenek egy ideális, kulturálisan homogenizált államot, az állameszméhez lojális polgárokkal: vagy „nemzetesítik” (elmagyarosítják) az állami terület összes lakójának identitását, vagy pedig kiegyeznek a királyságon belüli autonóm fejlődésre igényt formáló nem domináns etnikai közösségekkel. A magyar nemzetiségi politikában mindig az első alternatíva élvezett előnyt, míg a második – sajnálatos módon – csak a magyar eliteket ért döntő katonai vereségek következtében (1849, 1918) merült fel, ami nem békíthette meg az ugyanebben az időben győzedelmes nem domináns közösségeket. Ennek eredményeképpen a nem domináns etnikai csoportok – magyar szemszögből – ellenelitjei nagyban hozzájárultak a magyar elitek sorsdöntő vereségeihez (ugyancsak 1849-ben és 1918-ban), és érvényesí-

³⁰ A témának a szlovákkérdés kapcsán való legalaposabb feldolgozását lásd Szarka László: *Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867–1918*. Pozsony, 1999.

tették saját területi követeléseiket a magyarok ellenében, minden szempontból a magyar kompakt etnikai tér rovására (1918–1920 között).

A történelmi Magyarország összlakosságának megközelítőleg a felét kitevő nem domináns etnikai csoportokkal szembeni diszkriminatív politika rendkívül törékennyé és sebezhetővé tette ezt az államalakulatot egy lehetséges vereséggel szemben bármilyen háborús konfliktusban. A Trianon-traumához vezető „magyar Sonderweg” melletti fő érv úgy szól, hogy a magyar elitek folyamatosan túlbecsülték abbéli képességüket, hogy uralkodni tudnak egy ilyen kiterjedt terület felett, mi több, további területi terjeszkedésre is törekedtek.³¹ Ugyanakkor a magyar elitek legalább 1849 óta figyelmen kívül hagyták a területi felbomlás fenyegetését, és nem ismerték fel az ország etnikailag differenciált népességén belül megbomlott társadalmi kohézióra leselkedő veszélyt, pedig erre a kohézióra szükség lett volna az integritás megőrzéséhez. Végeredményben a történelmi Magyarországot mint agresszor államot (a Habsburg Birodalmon belül) arra kényszerítették, hogy jelentős területi veszteségek formájában bűnhődjön meg a háborúért.

Azt, hogy miképp vallottak kudarcot a magyar elitek saját országuk uralásában, egy rövid példával szeretném szemléltetni, amely a dualista Magyarország, illetve Nagy-Britannia és Írország Egyesült Királysága késő 19. századi–kora 20. századi nemzetiségi politikája közötti párhuzamból indul ki. A magyar elitektől eltérően az Egyesült Királyság politikai elitjei fokozatosan biztosították az önkormányzatot az ír nemzeti közösség számára (1886, 1893, 1914, 1920). Jóllehet győztesként kerültek ki az első világháborúból, a brit politikai elitek felismerték, hogy az ír szabadságharc miatt nem tudnák tovább sikeresen kormányozni Írországot. Ennek az lett a következménye, hogy önszántukból beleegyeztek az ír függetlenségbe, ugyanakkor pedig sikerült megtartaniuk a kora újkori angol gyarmatosítás idején angolok által benépesített Észak-Írország feletti uralmukat.³² Ez a távlatos és szemlátomást eredményes – Észak-Írország mindmáig az Egyesült Királyság részét képezi – stratégiai politika éles ellentétben áll a magyar elitek kudarcos és felelőtlen politikájával, amellyel fokozatosan kizárták magukat abból a pozícióból, hogy döntéshozókként tovább alakítsák saját, történelmi országuk jövőjét.

Ebben az összehasonlításban talán még figyelemre méltóbb az a körülmény, hogy a brit politikai elitek képesek voltak bocsánatot kérni számos, az ír nemzeti közösséggel szemben a társadalmi igazságosság vonatkozásában elkövetett méltánytalanságért.³³ Véleményem szerint a trianoni tragédia keresztje tulajdonképpen nem is az, hogy Trianon

³¹ Roman Holec: Trianon ako plač nad rozliatym mliekom a Uhorsko ako obeť vojny: globálne záujmy a vojnové ciele Uhorska. In: *Zrod nové Evropy*. Ed. Jindřich Dejmek. Praha, 2011. 89–112; Aliaksandr Piahana: Hungarian War Aims During WWI. Between Expansionism and Separatism. *Central European Papers* 2 (2014) Nr. 2. 95–107.

³² Joseph Ruane – Jennifer Todd: *The Dynamics of Conflict in Northern Ireland: Power, Conflict and Emancipation*. Cambridge [UK], 1996. 16–48.

³³ Tony Blair – bocsánatkérés a „nagy írországi éhínségért” (1997. június 1.); David Cameron – bocsánatkérés a „véres vasárnapért” (2010. június 15.); II. Erzsébet – sajnálkozás a múltban elkövetett hibák miatt a dublini várban (2011. május 11.). Egyoldalú megbékélési kezdeményezésekről volt szó, a brit elitek pedig nem vártak arra, hogy elsőként valamelyik ír kormány kezdjen el bocsánatot kérni az írek egy részének angol-ellenes hozzáállása és terrorista cselekedetei miatt.

bekövetkezett, hanem hogy a magyar nemzeti közösség továbbra is újratermeli az áldozat-szindrómát, ahelyett, hogy vállalná a felelősséget Trianon elkerülhetetlenségéért, amely épp saját történelmi kudarcai miatt következett be. Az áldozatnarratíva igazolása érdekében a magyar közbeszéd alakítói szándékosan marginalizálják a királyság területén, a kezdetektől fogva és állandóan – vagyis folyamatosan, megszakítás nélkül – élő nem domináns etnikai csoportok jelenlétét, valamint jelentőségüket és hozzájárulásukat az ország fejlődéséhez. Ezt pedig akkora intenzitással teszik, hogy a magyarokban olyan kép alakul ki a történelmi Magyarországról, mintha az magyar nemzetállam lett volna, amelynek a területére vagy a király hívott be bizonyos idegen etnikai törzseket, vagy azok az idők során vándoroltak be, jellemzően a késő középkorban, aminek következtében nem voltak jogaik a magyarok által meghódított földhöz, illetve hogy egyenrangú etnikai/nemzeti entitásként viszonyuljanak hozzájuk.³⁴ Sőt, az áldozatnarratíva még tovább megy: egy magyaron kívül³⁵ egyetlen más nagy nemzeti lexikont sem találtam, amelynek szerzői tagadták volna a nagymorva/szlovák kontinuitást, ahogy azt a szlovák történetírás értelmezi.³⁶

Mi több, mind a nagymorva/szlovák, mind pedig a dák-római-román kontinuitás egyhangú elutasítása állandó narratívaként szerepel még elismert magyar történészek munkáiban is.³⁷ Nem vagyok benne biztos, hogy egyáltalán tudja-e bármelyik magyar, mennyire durván támadó a nagymorva/szlovák kontinuitás tagadása egy szlovák számára, különösen ha azt is számításba vesszük, hogy annak bizonyítása – a magyar állítások ellenében – a szlovák professzionális történetírás 1930-as évekbeli kialakulása óta prioritást élvez a szlovák kutatásokban.³⁸ Ennek ellenére a magyar történészek ignorálják mind ezt a jelentős tudományos teljesítményt,³⁹ amit akár a szlovák történetírás kudarcaként

³⁴ Arról a – már a kora középkor óta fejlődő (Anonymus, Kézai Simon, Thuróczi János), majd a 19–20. század nemzeti kánonjában érvényesülő – magyar történetírói hagyományról van szó, amelyet az újabb szakirodalom is átvesz (vö. 24. és 25. l.). Ennek funkciója a magyar nemzeti közösség jogának legitimálása a történelmi Magyarország eredeti területére (vagy elvesztett részére), valamint jelentős mértékben a magyar elitek etnikai politikájának igazolása, amely az etnikailag homogén nemzeti állam kiépítését célozta. Lásd még a történelemtankönyveket is: Száray Miklós: *Történelem I-IV.* Bp., 2006.

³⁵ *Magyar Nagylexikon.* I–XVIII. Bp., 1993–2004. (Szlovákok: XVI. 840.; Románok: XV. 591.); *Britannica Hungarica Nagylexikon.* I–XXV. Bp., 2014. (Szlovákok: XXIII. 354.; Románok: XXII. 185.)

³⁶ A dák-római-román kontinuitás vitatása szerepel egyes lexikonokban: *Encyklopédia Americana.* I–XXX. New York – Chicago – Washington, 1963. (Szlovákok: XXV. 100.; Románok: XXIII. 765.) – nem vitatja; *Lessico universale Italiano.* I–XXIV. Roma, 1969. (Szlovákok: XXI. 205.; Románok: XIX. 325.) – nem vitatja; *Die Brockhaus Enzyklopädie.* I–XXX. Leipzig–Mannheim, 2005–2006. [21. kiad.] (Szlovákok: VIII. 5840.; Románok: VIII. 5324.) – nem vitatja; *Encyclopédie universalis.* I–XXVII. Paris, 1992. (Szlovákok: XXI. 106.; Románok: XX. 296.) – a román etnogenezis esetében mindkét elméletet megemlíti; *La Grande Encyclopédie Larousse.* I–XX. Paris, 1976. (Szlovákok: XVII. 11159.; Románok: XVII. 10601.) – nem vitatja; *Wielka encyklopedia powszechna.* I–XII. Warszawa, 1967. (Szlovákok: X. 593.; Románok: X. 199.) – a román etnogenezist egyáltalán nem említi; *The New Encyclopaedia Britannica.* I–XXXII. London, 2003. [15. kiad.] (Szlovákok: X. 884.; Románok: X. 157.) – mindkét elméletet megemlíti, expliciten kifejtve, hogy a magyar történészek tagadják a dák-római-román kontinuitást.

³⁷ Vö. Romsics: *Magyarország története.*

³⁸ Legújabbban lásd Ján Steinhübel: *Nitranske kniežactvo: počiatky stredovekého Slovenska 805 – 1100.* [A Nyitrai Hercegség. A középkori Szlovákia eredete, 805–1100.] (Bratislava, 2004.) figyelemre méltó című munkáját.

³⁹ Elegendő összehasonlítani a magyar történelemtankönyveket, vö. még: Miroslav Michela: *Közös szlovák-magyar történelem a magyarországi tankönyvekben szlovák szempontból.* *Új Pedagógiai Szemle. A Magyar*

is lehetne értelmezni, és hogy ez – sajnos – jelzi az erőtlenségét saját eredményei kifejtése és az ellenkező állításokkal szembeni megvédése vonatkozásában.

Véleményem szerint a magyar intézményesített történeti tudatnak ezek a hibás kódjai,⁴⁰ amelyek gyakorlatilag a birodalmi időszak óta változatlanok maradtak, kontraproduktívak, és nemcsak áthidalhatatlan akadályokat képeznek a szomszédos országokkal való megbékélés útjában, hanem hozzájárulnak a régió folyamatos geopolitikai instabilitásához is. Másrészt a „magyar Sonderweg” figyelmeztetés kellene hogy legyen a „huszadik század győztesei” számára is. A szlovák és a román elitek alig tanultak valamit a történelmi Magyarország tragédiájából, képtelenek felismerni a jelenlegi, trianoni határaink stabilitására leselkedő latens, de állandó veszélyt. „Napjaink győztesei” felelősségvállalása Trianonért ideális esetben azt jelentené, hogy nemzetállamaik keretein belül autonómiát adnak a magyar közösségeknek. Ha a szlovák és a román elitek nem hajlandóak bármilyen engedményt tenni ebben a vonatkozásban, az hosszú távon egy olyan, nagyon szűk látókörű, konok stratégiával egyenlő, amely még annál is nagyobb területi veszteségekhez vezethet, mint amit a létrehozott autonóm területek esetleges elszakadása eredményezne. A szlovák és a román elitek gyakorlatilag ugyanazokat a politikai hibákat követik el, amiket a magyarok több mint egy évszázaddal korábban: (1) elutasítják az igényelt területi autonómiáról való tárgyalást; (2) nem képesek benépesíteni az etnikailag érintetlen magyar régiókat, és hasonlóképpen (3) nem képesek – erőszakosan (ahogy a második világháború utáni időszakban) vagy természetesen – asszimilálni a magyarokat, még egy évszázaddal Trianon után, jelentős statisztikai veszteségeik ellenére sem (az emberi és kisebbségi jogok jelenlegi védelme mellett pedig ez már nem is lehetséges). Az az igazság, hogy az 1938/1940–1944/1945 közötti rövid időszaktól eltekintve, mind ez idáig csak nemzeti területük integritásának megtartásában jártak sikerrel, és egészen addig folytatják ugyanezt, amíg egy nap a „rossz oldalon” találják magukat egy globális konfliktusban, pont, ahogy a magyarok 1918-ban, majd újra 1945-ben, vagy például a szerbek 1999-ben, és felismerik, hogy nemzetiségi politikájuk nem volt helyes. És ez nemcsak a magyarok vonatkozásában érvényes, hanem például Szlovákia esetében a roma népességre

Pedagógiai Társaság és az Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet folyóirata 10 (2008) 86–100. Továbbá érdemes megtekinteni a Magyar Nemzeti Múzeum jelenlegi történeti kiállítását, ahonnan gyakorlatilag hiányzik a Kárpát-medence történetének szláv szakasza – az avar korszak után rögtön a honfoglalás korszaka következik. Az egyik panel ugyan megemlíti a Nagymorva Birodalmat, de egyáltalán nem egy olyan államalakulatként, amelynek területe kiterjedt a Kárpát-medence jelentős részére. A Nyitrai Fejedelemség pedig egyáltalán nem jelenik meg. A Kárpát-medencei szláv településterület régészeti leletei és területi kiterjedése szintén hiányzik. Erre a körülményre Roman Holec már korábban is többször rámutatott. Roman Holec: Aké dejiny máme a aké potrebuje? *Forum Historiae* (2008) 1. sz. 6. (<http://forumhistoriae.sk/-/ake-dejiny-mame-a-ake-potrebuje>.)

⁴⁰ Az emlékezet hibás kódjait alkalmazó elméletek szerzői arra figyelmeztetnek, hogy ezek a kódok képesek megfordítani az erkölcsi rendet, azáltal, hogy kitörlik az igazságtalansághoz vagy bűnökhöz vezető negatív cselekedetek (a mi esetünkben a kisebbségek elnyomása) emlékét és negatív értékelését. A meghibásodott/hibás kódok következetes használata a kommunikációban a narratíva folyamatos átprogramozásához vezethet, ami átfogó változásokat okozhat egész közösségek kollektív emlékezetében. Lásd *Defective Codes of Memory. How the Memory of International Crime is Distorted in Public Discourse*. Ed. Artur Nowak-Far – Łukasz Zamecki. Warsaw, 2015.

is, amelynek dinamikusan nő a száma, és összlakosságon belüli arányuk is közelít az 50%-hoz Szlovákia elmaradott déli és keleti régióinak számos vidéki városában (pl. Jolsva/Jelšava: 40,14%).⁴¹ Adja magát a szerb Koszovóval való párhuzam. A kortársaknak tudatában kell lenniük, hogy nincs örök érvényű államhatár. A magyarok sajnos így vélekedtek a Szent István-i határokról, a szlovákok és a románok pedig pont ugyanezt gondolják a trianoniakról.

Fordította: Zahorán Csaba

⁴¹ Alexander Mušinka et al.: *Atlas rómských komunit na Slovensku*. 2013. Bratislava, 2014. 16.